Біблія в осьвітленю найновійших вавилонських розкопів.[1]

(Реферат відчитаний на II. загальних зборах історичного товариства в Чернівцях.)

Ніяка область історичних наук не змінила в послідних часах на стілько свого вигляду, ніде не осягнули сї науки стілько незвичайних, несподіваних а через се інтересних вислідів, як історія старинного сходу. Рік за роком приносять нам розкопи, провадженї з незвичайною енерґією і саможертвованєм ученими ріжних народів, нові і богаті материяли, які нераз представляють знані вже події в зовсїм новім сьвітлї, нераз знову відслонюють незнані ще зовсїм доси картини старинної минувшини. Передвічні осередки сьвітової культури: Вавилон, Єгипет, Нїнїва стають що-раз виразнїйше перед нашими очима. Культурні скарби, прикриті верствою тисячолїть, а тепер витягнені на денне сьвітло, позволяють нам вглянути в цїле житє тих прастарих народів, позваляють нераз пізнати його в цїлій його буденности, у всїх подробицях, так що воно нам тепер лїпше знане, чим житє не одного ґерман-

[1]) Лїтература: Sammlung von assyrischen und babylonischen Texten hrg. v. Eberhard Schrader. Bd. V. Die Thontafeln von Tell-el-Amarna von Hugo Winckler. Berlin 1896. Friedr. Delitzsch — Babel und Bibel. Leipzig 1902. Sam. Oettli — Der Kampf um Bibel und Babel. Leipzig 1902. Dr. Aug. Klostermann — Ein diplomatischer Briefwechsel aus dem zweiten Jahrtausend vor Christo. Kiel 1898. Heinrich Zimmern — Biblische und babylonische Urgeschichte. Leipzig 1901. Dr. Fritz Hommel — Geschichte des alten Morgenlandes. Leipzig 1898. Friedr. Delitzsch — Das babylonische Weltschöpfungsepos (Abhandl. d. königl. sächsischen Gesellsch. d. Wissensch. phil.-hist. Cl. Bd. 17.).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 09:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571304
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ського або славянського племени з початку середніх віків. Не так давно ще, як під впливом Біблії вважало ся єврейський нарід найстариннійшим із культурних народів сходу. Тепер, від коли отворили ся піраміди та ассирийські палати, показуєть ся, що ізраельський нарід з цілою своєю літературою, се наймолодший товариш своїх сусідів.

А все то завдячуємо що раз більшому богацтву жерел. Ще до початків XIX в. були ми обмежені на не цілком певні звістки грецьких і римських писателів, а з місцевих описів стояли до розпорядимости лише книги Старого Завіта, котрі в головній мірі дотикають лише Палестини, та уривки пізнійших вавилонських і єгипетських хроністів — головно-ж Берозуса і Манетона — і то лише в грецькім переводі. Аж від половини XIX в. стало зовсім инакше. Цілі стоси клинових і гієроґліфічних написів, між тими много судових грамот, листів, купецьких рахунків і т. и. віднайдено і відчитано. Основу до відчитаня клинових написів положив Німець Ґеорґ Фрідріх Ґротефенд, до відчитаня гієроґліфів Француз Франсуа Шамполіон. Аби порозуміти, з яким трудом була сполучена ся праця і кілько бистроти ума треба було в неї вложити, оповім точнійше історію відчитаня клинового письма. Треба знати, що вавилонсько-ассирийське письмо не має знаків на поодинокі букви, лише знаки, що означають поодинокі склади, та тзв. ідеоґрами, себто знаки на цілі слова. При тім уживанє ідеоґрамів було дуже обмежене; гієроґліфи мають коло 1000 ідеоґрамів, клинове письмо лише коло 400. Се улекшувало-б відчитанє; але з другого боку істнували тут дві ріжні системи клинового письма: простійша, що мала лише 50 знаків, староперська, і більше розвинена вавилонсько-асирийська. При тім до відчитаня одної або другої системи сего письма не було ніяких ключів, ніяких помічних таблиць, котрі-б улекшили розвязку бодай так, як т. зв. камінь з Розетти при відчитаню гієроґліфів.

Але бистрість ума поборола і ту трудність. Перські королї Дарій і Ксерксес полишили написи в трьох мовах, але всї написані клиновим письмом. Як пізнійше переконали ся, була перша колюмна все в старо-перській мові, друга в сузийській або елямітській, третя в вавилонсько-ассирийській. Аби розвязати ту послїдну колюмну, котрої тотожність з иньшими клиновими написами, знайденими в Ніниві й Вавилонї, сейчас пізнано, забрали ся вчені до відчитаня першої, простійшої, бо зложеної лише з коло 50 знаків,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 09:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571304
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

староперської системи. І тут визначив ся згаданий уже Ґротефенд, котрий перший відчитав у тих перських написах ґрупи: „Дарій, великий король, король королів, син Гістаспа, Ахаменїда“, „Ксеркс, великий король, король королів, Дарія короля син, Ахаменїда“. Вже тепер стало правдоподібним, що в тій першій колюмнї клинового напису має ся дїло з індо-ґерманською мовою староперських королїв Ахаменїдів. Опираючи ся на тім, відчитали в 30-их і 40-их роках знатоки санскриту і зенду Бюрнуф і Лассен та анґлїйський офіцер Г. Раулїнзен ту староперську часть згаданих написів. В той спосіб знайдено ключ до розвязки о много тяжшої системи ассирийсько-вавилонського письма. Головну заслугу при розвязцї сеї задачі треба признати названому вже Раулїнзенови. Вислїди своїх змагань оповістив він у працї: „Memoir on the Babylonian and Assyrian inscriptions“, що вийшла в Льондонї 1851 р.

Кождий зрозуміє, що аж від сього часу, себ-то від половини минулого віку, стали можливі строго наукові дослїди про історію старинного сходу. Не тут пора і місце переходити по черзї всї хоч би лиш важнїйші вислїди і здобутки працї на сїм полї. Нашою метою є розповісти про найновійші знахідки і подати те, що вони нового приносять до зрозуміня Біблії.

Було се зимою 1887 р., коли єгипетські фелляхи шукали за старинностями між містами Теби і Мемфіс в Ель-Амарнї і знайшли там коло 300 табличок ріжної величини і форми. Се були, як відтак показало ся, листи вавилонських, ассирийських, мезопотамських королїв до Фараонів Аменофіса III і IV, а також письма єгипетських намістників із великих кананейських городів, як Тир, Сидон, Акка, Аскальон. Більшу часть сих таблиць купив берлїнський музей, часть пішла до Льондону, а решта переховуєсь в Буляку. Не легка була робота відчитати сї таблицї, перевести, упорядкувати і видати, щоб ними могли хіснувати ся ширші круги вчених. Тому тревала робота коло сего мало не 10 років. Підняв ся її нїмецький учений Гуґо Вінклєр а її вислїдом є пятий том збірки ассирийських і вавилонських текстів п. заг.: „Die Thontafeln von Tell-el-Amarna von Hugo Winckler, Berlin 1896. 8⁰ ст. 414—50.

Аби зрозуміти цїлу вагу сеї знахідки, роздивімо ся в сучасних відносинах і порівнаймо те, що досї було відоме, з новими звістками. З часів найславнїйшого короля 19 династиї, Рамзеса II

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 09:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571304
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

маємо договор сего-ж короля з великим володарем Хетитів у північній Сирії, яким Палестина перейшла під зверхність Єгипту. З попередньої доби, отже з часів 18-ої династиї, котра обійняла володіне в Єгипті зараз по прогнаню Гиксосів, коло 1600 пер. Хр., було відомо з ріжних написів, що Тутмозіс III робив часті походи в долину Меджіддо, до Фенікії, Келесириї аж по-за Евфрат і через накладане данин мав певного рода зверхність над сими краями. Як далеко була признана ся зверхність, про се не було сьвідоцтв зі сторони підчинених, а на повні самохвальби справозданя Єгиптян годі було опирати ся. Взагалі припускали, що за наслідників сего володаря, за володіня Аменофіса II, Тутмозіса III, Аменофіса III і IV упав вплив Єгипту на азийські відносини. Загадковий трохи був напис на скарабеусі з часу Аменофіса III і його жінки Ті, відчитаний Бруґшом.[1]) Сей напис згадує, що в 10 році їх володіня прислано королеви Кірґіпу, дочку Сатарнаса князя Нагаріни з 317 знатними жінками в дарі. Дуже незвичайною проявою є син Аменофіса III, Аменофіс IV, через се, що виступає як релїґійний реформатор. Мабуть під впливом своєї сирийської матери впровадив він рід солярного монотеізму. Всїх жерців Амона, Озіріса й иньших богів усунув, а щоб затерти увесь слїд давнього полїтеізму, покинув Теби і оснував нову столицю в середині між Тебами і Мемфіс, 7 миль на північ від Сіют, на східнім березї Нїлю. І як раз в тім місцї знайшли в р. 1887 фелляхи згаданий уже архів.

Першим, зовсїм досї невідомим і неожиданим вислїдом тої знахідки є се, що всї згадані листи писані ассирийсько-вавилонською мовою і клиновим письмом. В тій мові і сим письмом писані листи не лише вавилонських і ассирийських королїв, але й володарів краю Мітанні (над горішним Евфратом), острова Кипру, а що дивнїйше, листи і справозданя васалїв і намісників Фараонів у Палестинї. Отже так як за часу Александра Великого грецька мова, як тепер французька, так для першої половини 2-го тисячолїтя перед Христом була асирийсько-вавилонська мова і клинові знаки сьвітовою і дипльоматичною мовою сучасного культурного сьвіта. В сей спосіб кидає архів знайдений в Тель-ель-Амарні цїлком нове сьвітло на найтемнїйші частини старинної історії сходу, на полїтичні і культурні відносини країв над Середземним морем, а особливо Кана-

[1]) Zeitschrift für ägyptische Sprache XVIII, 81, XXVIII, 112.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 09:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571304
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ану. Ми мусимо тепер припустити і то з великою певністю, що через довгий протяг часу перед тим для всїх народів від Середземного моря до Евфрата, Тигра, Вавилон був центром культури, взірцем полїтичної управи і лїтературного смаку. Нові народи, котрі, шукаючи нових осель, входили в округ вавилонського впливу, підлягали скорше чи пізнїйше сему культурному впливови, хоча й творили независимі держави і в той спосіб стїсняли полїтичний вплив Вавилону. Що ассирийська культура була лиш відблиском вавилонської, було вже давно відоме. Другу новійшу орґанїзацию бачимо в державі Мітаннї. Між знайденими тепер листами читаємо імена королїв сеї держави: Артатама, Шутарна, Арташумара і Тушратта, котрі звучать по іранськи. У 20-ім листї згадує Тушратта єгипетському королеви про посилку статуї богинї Іштар з Нїнїви, „володарки земель". Се вказувало би, що королї з Мітаннї володїли, бодай якийсь час над частею Ассириї. На захід і північний захід від Мітаннї оснували Хетити свою державу, до котрої належать і місто Калеш в долинї Оронта, ключ до Палестини, і Каркеміш близь Евфрата. Сей нарід пізнано також лише в найновійших часах, а учений Єнзен, розслїджуючи їх бесїду, видить в них пра-Вірмен. Довгий час були Хетити пострахом передньої Азиї; вони нападали Вавилон і пустошили та грабили все довкола. В 16-ім листї оповідає Тушратта про великий напад Хетитів на його край, але за помочею божою він побідив їх, так що нїхто з них не вернув до свого краю. При тій нагодї пересилає єгипетському королеви боєвий віз, 2 конї, хлопця і дївчину з добичі на Хетитах. Коли-ж єгипетський король Тутмозіс III завоював Палестину, лежало в інтересї Єгипту удержувати добрі зносини з Мітаннї, Вавилоном і Ассириєю, аби тим чином забезпечитись від нападів Хетитів і иньших північних Номадів. Так виглядає полїтична ситуация в той час. Тепер перейдїм до властивої теми.

Вже від давна замітили учені великий вплив вавилонської культури на старинних Євреїв. Вплив сей виступає доволї ясно в книзї, котра нам, як не мож яснїйше, малює відносини, житє і погляди мешканцїв Палестини. Маю тут на думцї Біблїю. Але аж тепер, по знахідцї архіву в Тель-ель-Амарнї стала ясною ґенеза сего впливу. Коли Ізраільтяни в 13-ім віцї пер Христом прийшли в землю канаанську, війшли в край, котрий лежав в окрузї сфери впливу вавилонської культури. Не лише вавилонський промисл і торговля, але й закони, обичаї і наука були тут, так би ска-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 09:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571304
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

зати, в моді. Коли успокоїла ся борба зайдів з тубольцями, коли народ Ізраіля став жити спокійнійшим житєм в новоздобутій землї, попав цїлковито під вплив вавилонської культури. І нїщо дивного! Вже з оповіданя самої Біблії виходить недвозначно, що Ізраільтяне перед здобутєм Палестини стояли культурно низше навіть від Кананейцїв, котрі мали „сильні кріпости“, „зелїзні боєві вози“, отже повторило ся тут лиш загально звісне історичне правило про абсорбованє низшої культури висшою. І в одній хвилї стає ясно, чому прим. старозавітна система монет, ваги, міри, дух законів, цїлі перекази і оповіданя цїлком забрані з вавилонських. За далеко завело-б нас виказувати у всїх подробицях вплив Вавилону на старозавітні книги. Ми виберемо лише найважнїйші точки, а головно такі, котрі через Біблїю дійшли аж до наших часів і тою дорогою утерли ся серед нас. Усї знаємо, яку важну ролю грають в біблїйній історії числа 7, 12 і 60. Сїм днїв тревало сотворенє сьвіта, сїм днїв по збудованю корабля Ноєм почав падати дощ, що сїм днїв пускав Ной птиці; 12 мужів вислав Мойсей на розвіди до обіцяної землї, на 12 поколїнь дїлив ся народ Ізраіля і т. д. Сї символїчні числа походженя чисто вавилонського. Меродах, Нерґаль, Істар, Небо, Кіндар творили разом з сонцем і місяцем сїм планет, якими відтак означено 7 днїв тиждня. Від Вавилонцїв походить також сьвяткованє семого дня в тиждни. Вправдї історія біблїйна зводить се на установу Бога, котрий в 6 днях сотворив сьвіт а 7-го дня відпочив, з чого виходило-б, що звичай той повстав у Ізраільтян, одначе розкопи вказують на щось иньше. Недавними часами знайдено вавилонський календар, в котрім 7, 14, 21, 28 день місяця означені як дни, в яких не вільно нїчого робити, в яких король не сьміє зміняти своєї одїжи, ступати на віз, складати офіру, судити, їсти печене або варене мясо, в яких навіть лїкар не сьміє зближити своєї руки до хорого. Сей день носив навіть ту саму назву що й у Жидів: „šabattu“. Від Вавилонцїв походить подїл неба на 12 зьвірячих образів зодияку, від них подїл кола на 60 частий і взагалї цїла 60-чна система. Ще й до нинї числять наші мужики на тузїни і копи, ще й доси дїлимо годину на 60 мінут а мінуту на стільки-ж секунд, і взагалї довго се тревало, заки десяточна система витиснула стару вавилонську. В тій самій вавилонській системі уложені давні наші ваги на фунти і лути.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 09:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571304
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Одначе о много сильнійше відбив ся вплив старинного Вавилону на релїґійнім полї, на фільозофічно-релїґійних поглядах про сьвіт і його початок, поглядах, що стільки віків були і є міродайними і обовязуючими в цїлім християнськім сьвітї. Почнїм хоч би й від сотвореня сьвіта. Оповіданє біблїйне про сю справу всїм звісне і нема потреби його повторювати. Вже Генрих Цімерн вказав на се, що старозавітне оповіданє про сотворенє сьвіта писане аж в часї вавилонської неволї, або швидко по нїй, отже найскорше в VI-ім віцї перед Христом і що воно стоїть в суперечности зі старшим народнїм переказом Ізраільтян, котрий оповідає про борбу бога з ворожим єством (Левіятаном, смоком, вужем) перед сотворенєм сьвіта. (Псалом 89 і 74, Ісая 51, Йов 6, 9.)

Але й Вавилонцї мали свій міт про початок сьвіта. Міт сей був звісний в непевних начерках з витягу Александра Полїгістора із письма вавилонського жреця Беросса. Одначе в найновійших часах віднайдено цїлий космоґонїчний епос. Д. 2 падол. 1875 подав Джордж Сміт в Society of Biblical Archaeology в Льондонї коротку звістку п. заг. „On some Fragments of the Chaldean Account of the Creation“, залучуючи до неї текст шести таблиць клинових написів. Ті таблицї знайшов він у бібліотецї Ассурбанїпаля в Куюнджіку, старинній Нинивї. Від сього часу багато вчених пробувало своїх сил при відчитаню, уложеню, поясненю і переводї сего епосу. Найбільше заслужились тут Сейс, Єнзен, Делїч і Цімерн. Показало ся, що сей міт є прастарий і в своїй основі, як слїдує з астрономічних дат і старинних королївських написів, сягає аж у 4-те тисячолїтє пер. Хр.

Головні черти сего міту такі: На початку сьвіта був лиш темний хаотичний праокеан іменем „Tiamat“, котрий персонїфіковано як єство мужеське і женське і уявлювано собі як смока або семиголову змию. Коли боги задумали зробити порядок, збунтував ся Тіямат против богів, сотворив собі до помочи ріжні потвори і ладив ся при їх помочи до борби. Всї боги дрожали зі страху перед страшним противником, лише Мардук, бог сьвітла, ранїшнього і весняного сонця, обовязує ся виступити до борби під умовою, що стане начальником богів. Відтак узброює ся Мардук луком, мечем і тризубом, ступає на боєвий віз і їде у бій. Всї потвори бере в неволю, а самого Тіямат розрубує на дві половини, гладко мов рибу. З одної половини творить небо, з другої землю. Відтак сотворив Мардук круг 12 зьвірячих образів зодияку і уста-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 09:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571304
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лив порядок поодиноких зьвізд; казав сьвітити місяцеви і підчинив йому ніч. Вкінці оповідають два дальші уривки, як Мардук сотворив ростини, зьвірів а вкінці першу пару людий в той спосіб, що змішав глину з божою кровю.

Анальоґія сего оповіданя з біблійним стане ще яснійша, коли пригадаємо, що і в Біблії згадує ся про води, над якими перед сотворенєм сьвіта уносив ся Дух божий, що Бог розділив води і з горішних зробив звід небесний, а долішні зібрав у моря, вкінці, що в єврейськім тексті Біблії названо ті хаотичні праводи tehôm. Так як се слово в єврейськім не має значіня і ніде не прибирає окінченя, є се безперечно первісно імя власне і не означає нічого иньшого, як вавилонське Тіямат.[1])

Про те, щоб вавилонський епос був зіпсованою перерібкою з Біблії, не може бути бесіди. Се признають навіть ті, котрі в тій полєміці стоять на виключно біблійнім становищі, як прим. Сам. Етлї. Бо хоч би 1 розд. „Битія" був зложений не, як каже Цімерн, в VI-ім ст. пер. Хр., або ще за часів Мойсея, то епос про Мардука буде все таки о много віків старший. Нема проте иньшого виходу, як признати, що автор біблійного оповіданя перейняв вавилонський міт, але переробив його в напрямі монотеізму відповідно до своєї цїли. Що епос про Мардука був старинним Жидам добре знаний, бачимо ще з того, що старозавітні пророки і поети перенесли геройські діла Мардука на свого бога (Ягве) і славлять його як того, котрий перед віками побідив морську потвору. Відсїля й суперечність між книгою Битія і пізнійшими книгами, на яку ми за Цімерном попереду звернули увагу.

Візьмім тепер з черги оповіданє про упадок перших людий. І се оповіданє про спокушенє першої жінки, праматери Еви вужем має цїхи чисто вавилонські. Як раз у вавилонських переказах виступає вуж як завзятий ворог богів; уже Тіямат виступає, як ми висше згадали, в постаті змиї. На потвердженє сего здогаду служить рисунок на однім старинним вавилонськім валку. В середині дерево зі звисаючими овочами, по правім боці мущина, пізнати його по рогах, символї сили, по лївім жінка; обоє витягнули руки до овочів; за жінкою вуж. Уже Сміт а за ним Делїч висказали своє переконанє, що рисунок сей стоїть у тісній звязи з біблійним

[1]) Sam. Oettli, Der Kampf um Bibel und Babel. Leipzig 1902.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 09:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571304
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

оповіданєм. Сумніви піднесені Йоахімом Менаном (Ménant) і Сам Етлї обмежають ся на те, що рисунок сей не має напису, отже його значінє напевне.

Ще яснійше, як у сих двох оповіданях, проявляє ся вплив Вавилону в міті про потопу сьвіта. Вже з давна провадить ся суперечка між ученими і теольоґами про те, чи біблїйну потопу вважати загальною чи лише частковою. В послїднїх часах уступили теольоґи перед наглядними доказами неможливости загальної потопи і вже Етлї, проф. теольоґії в Ґрайфсвальдї признає, що ходило тут не о покритє водою цїлої землї, але лише якоїсь околиці або краю.[1]) Такі часткові потопи трапляють ся і тепер перед нашими очима. Згадаю лише залитє цїлого побережа морськими филями при землетрясеню в Лїсбонї 1755, або при вибусї вулькану Кракатав 1883, або при ріжних індийських цикльонах, як прим. 1876 р., коли цикльон в однїй хвилї кинув величезну морську хвилю у гирло Ґанґесу і покрив водою коло 700 km² суші на 45 стіп високо, при чім згинуло 215.000 людий. Тому нїчого дивного, що у многих народів переховали ся спомини про потопу, коли знов у иньших околицях, прим. майже у цїлій Африцї таких споминів нема. Звичайні повенї або хмароломи не давали звичайно почину до таких переказів, бо й низько-культурні народи вважають сю прояву природною і легко зрозумілою і хоронять ся перед нею часто вже самим вибором місця на оселю. Інакше при надзвичайних явищах природи, котрих годї предвидїти і тому й годї перед ними охоронити ся. При таких явищах гине звичайно велика маса людий і оповіданє про вигубленє цїлих племен являє ся дуже імовірним. І справдї, як Ришард Андре в своїй розвідцї „про потопи“ переконуючо доказує, цїлий ряд оповідань американських племен від Ескімосів на острові Прінс Уельс аж до Аравканів вказує рішучо на залитє водою наслїдком землетрясеня, а оповіданє Аравканів згадує при тім зовсїм ясно про вибухи вульканів. В иньших случаях подали причину до таких оповідань цикльони або самі або в полученю з землетрясенєм. До сеї громади явищ належить, після наукового розслїду славного ґеольоґа Едварда Зіса (Suess) велика потопа, що в давнїх часах навістила долїшню стоковину Евфрата і Тиґра і дала почин до епопеї про потопу у Вавилон-

---

[1]) Op. cit. ст. 20.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 09:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571304
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ців, якої відгук, як побачимо, перейшов у Біблію. Вавилонський міт про потопу знайдено між глиняними таблицями в бібліотеці Ассурбаніпаля; міт сей був написаний уже коло р. 2000 пер. Хр. і оповідає з разу ріжні борби і пригоди Ґішдубара. Між иньшим забиває Ґішдубар небесного бугая, за що карає його богиня Істар проказою. Ґішдубар виправляє ся через Арабію до вод смерти і островів блаженних, аби знайти свого предка Ноя (по вавил. Nuch-napišti = спокій душі) і у нього шукати виздоровленя. Той оповідає йому своє чудесне виратуванє з потопи: „Великі боги міста Шуріппак над Евфратом рішили за намовою Беля наслати на людий потопу. Але бог Еа зрадив сю постанову Нухови і казав йому збудувати корабель такої а такої величини і забрати сюди по парі зьвірів. Нух збудував корабель приписаної величини, напустив його смолою, наповнив засобами, скарбами, родиною, челядю і ріжними зьвірями. Коли бог темноти зішле під вечер пагубний дощ, мав він піти до корабля, засунути браму і передати керму керманичеви Пузур-Бель-ови. Так стало ся; при першій ранній зорі зірвала ся страшна буря і пітьма покрила цілу землю. По шістьох днях устала буря, але ніхто не відповідав на клик Нуха, бо всї люди вигинули. На одній горі в краю Нізір задержав ся корабель шість днів; семого дня випустив Нух голубицю, та літала то туди то сюди, а по якімсь часї вернула, бо не мала де спочити. По тім випустив він ластівку, але з таким самим успіхом, вкінці крука, котрий уже не вернув. Тодї отворив він корабель, випустив усїх і все на землю і приніс на вершку сеї гори богам офіру, котру всї боги нюхали з вдоволенєм.“

Що сей міт пригадує зовсїм біблїйне оповіданє, сего чейже доказувати не треба. Чуже походженє сего біблїйного оповіданя доказує обставина, що Канаан не потерпів ніколи такої катастрофи, так як нема на се найменьших ґеольоґічних слїдів, відтак що в самім біблїйнім оповіданю знаходять ся суперечности: в однім місцї означує ся час треваня потопи на 61 днів, у другім на 365 днів. Автор „Пятикнижія“ взяв готовий вавилонський міт, поробив у нїм лише незначні зміни в монотеістичнім дусї, заховуючи навіть вавилонське імя героя, і таким способом зробив його артикулом віри для мілїонів просьвічених Европейців.

Коли ми вже обговорюємо ріжні старозавітні віруваня, не від річи буде згадати, що також і понятє про божих послів, ангелів, про котрих прим. Єгиптяни нічого не знали, є чисто вави-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 09:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571304
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лонське, так само як херувими і серафими. Вавилонський володар потребував цілої армії послів до розсилки своїх приказів в ріжні сторони. Само по собі мусїли й боги мати цілий леґіон послів-ангелів на свої потреби. Ті посли мусїли бути єствами розумними, тому представляно їх звичайно в чоловічій стати; але й мати можність порученя швидко виконувати, тому додано їм крила. Крім того признавано ангелам ще й иньші прикмети, а відповідно до сего змінялась також їх стать і часто виходили дивовижні потвори подібні описуваним у привидах (візиях) Єзекіїла. Прим. ангелів, що стерегли вступу до бога, рисовано звичайно з тілом льва або бика — символами сили — при чім задержувано давні символи: крила і чоловічу голову. Також і чорти й демони, чи то як вороги чоловіка, чи як відвічні вороги бога не чужі вавилонським понятям.

Але на тім не кінчить ся ціла анальоґія. Не лише поодинокі перекази або предмети віруваня і культу старозавітного забрані з Вавилону — ціла Біблїя обертає ся серед вавилонських понять і, так би сказати, дише на скрізь вавилонським духом. Не раз, не два вказували ріжні люди на сю суворість відплати лихом за лихо, яка так ярко пробиває ся зі всїх стрічок старозавітних книг. „Око за око, зуб за зуб“ — а з другого боку: „Ти на мене каменем, я на тебе хлїбом“ — яка суперечність гадок, сьвітотляду і моралї! І хоч етичний сьвітогляд зміняє ся з розвоєм часу і культури, все-ж таки два так діяметрально-противні погляди у того самого народу були-б дивною загадкою. Ціла річ в тім, що вони, як зараз побачимо, не повстали у одного, але у двох ріжних народів.

Між виконами знайденими в остатнїх часах заходом французького правительства в околиці Сузи в Персії знаходить ся діоритовий брус, на котрім виписані закони вавилонського короля Гаммурабі. А що сей Гаммурабі володів в часї між 2300—2200 р. пер. Хр., на 1000 лїт перед Мойсеєм, то се найстарша законодатна книжка в сьвітї. Її видав перед кількома місяцями проф. Шей (Scheil) в Delegation en Perse. Memoires publiés sous la direction de M. I. de Morgan. Tome IV. Paris 1902.[1]) Тут знаходимо такі постанови: „Коли хто вибє око вільному чоловікови, то треба й йому вибити око. Коли хто ушкодить якийсь член тїла чоловікови, то треба і йому той сам член ушкодити.“ Та засада відплати йде

[1]) Про се згадка у Лїт. Наук. Вістнику кн. 1. р. 1903.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 09:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571304
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ще дальше. Лікар дістає платню за лїченє лише в разї успіху. Коли пацієнт умре, то лікареви відтинано руки — в разї коли недужий був вільним чоловіком, а за помершого невільника мусїв купити иньшого. Також убивано будівничого, коли вибудував дім так лихо, що сей завалив ся і вбив властителя. Що більше — коли погиб син властителя дому при нещастю, спричиненім через будівничого, то мусїв також гинути син будівничого.

Отже засада відплати — се новий вавилонський елємент у Біблії. Але той діоритовий брус приносить ще щось біблїйного. Над збіркою законів знаходить ся образове представленє, як Гаммурабі одержує свої закони від бога сонця. Чи-ж не кидає ся тут у вічі нова анальоґія до події на горі Синаю?

На закінченє випадало-б ще подати якісь висновки, заключеня із усего сказаного. Але сї висновки такі ясні, що кождий, хто уважно слїдив за ходом гадок у тім відчитї, доспівав уже собі пісню до кінця. Перед несповна двома тиждями[1]) виголосив проф. Делїч новий відчит про сю справу в Берлїнї в присутности нїмецького цїсаря і дневники рознесли по цїлім сьвітї коротке справозданє з сего. Він закінчив свій відчит меньш-більш тими словами: „Се була одна з найбільших помилок людськости, що стільки віків уважано Біблїю продуктом божої обяви. Був час, коли навіть люди, на свою добу революцийні, як Лютер і Мелянхтон, відкидали коперніковy систему ізза релїґійних мотивів — але час сей уже минув безповоротно. Тому маймо надію, що й вислїди критики „Пятикнижія“ здобудуть собі з часом загальне признанє. Правдива віра не стратить на тім нїчого, противно очистить ся і усуне цїлий ряд суперечностий, які мимо всїх напружень бистроумности еґзеґетів остали нерозгаданими“. Сї слова най закінчать наш реферат.

Др. Мирон Кордуба.

---

[1]) 13 січня с. р.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 09:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571304
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google